

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.02.086>
УДК 811.161.2'373.21

В.О. ЯЦІЙ, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: jatsiy@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-3691-2154>

МОТИВАЦІЯ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Статтю присвячено лінгвістичному аналізу історичних та сучасних назв (разом із їхніми варіантами) населених пунктів Луганської області станом на 2012 рік. На матеріалі задокументованих фіксацій ойконімів досліджуваного адміністративного регіону Сходу України простежено мотиваційну основу для всіх назв луганських поселень, проаналізовано природу місцевого ойконімотворення, визначено типовість / нетиповість використаних топонімічних моделей.

Ключові слова: антропонім, особова назва, апелятив, дериват, мотивація, топонім, ойконім.

Луганська область (до 5 березня 1958 року та від 5 січня 1970 року до 4 травня 1990 року — *Ворошиловградська*) розташована у східній частині України й утворена 3 червня 1938 року. Її територія простягається з півдня на північ більш як на 250 км та із заходу на схід на 190 км. На півночі, сході і півдні межі області збігаються з державним кордоном України. Тут вона межує з Белгородською, Воронежською і Ростовською областями РФ. На південному заході до території Луганщини прилягають землі Донецької, а на північному заході — Харківської областей України (ІМСУ Луг., с. 9). Станом на 1 вересня 1946 року (!) Ворошиловградська область охоплювала 1467 населених пунктів, до складу яких тоді входили переважно хутори та села, менше — селища й міста. Із плином часу внаслідок бурних історичних (різноманітні повстання і революції) та економічних подій (промислове освоєння краю та діяльність європейських промисловців), що відбувалися в минулому на території України, кількість посе-

Цитування: Яцій В.О. (2026). Мотивація назв населених пунктів Луганської області. *Українська мова*, 2 (98), 86—99. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.02.086>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

лень Луганщини значно зменшилася: станом на 1 січня 2012 року область поділено на 18 адміністративних районів і 14 міст обласного значення, загалом 928 поселень. За нашими спостереженнями, майже 749 засвідчених назв населених пунктів (зауважимо, що це статистика станом на сьогодні), які функціонували, жили своїм життям на території Луганщини, нині можна вважати «зниклими», оскільки вони вже не є окремою адміністративно-територіальною одиницею в межах цього регіону. Саме тому ми цілком поділяємо думку Д.Г. Бучка, що «вивчаючи розвиток топонімії окремого регіону чи певної мови, недостатньо <...> досліджувати систему цієї топонімії лише на одному з етапів розвитку, а найкраще простежити її формування впродовж кількох століть» (Бучко, 1990, с. 12).

Джерельною базою для дослідження послуговували сучасні територіальні довідники, краєзнавчі енциклопедії, різноманітні географічні, діалектні, тлумачні словники та інші історичні матеріали, зокрема довідники: «Українська РСР: Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 р.» (1947), «Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 р.» (1987), «Україна: Адміністративно-територіальний устрій (станом на 1 січня 2012 р.)» (2012); енциклопедія «Історія міст і сіл Української РСР: Луганська область» (1968); краєзнавчі дослідження: Высоцкий В.И. «Исторические аспекты топонимов Луганщины» (2003), «Луганщина: краєзнавчі розвідки: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Старобільськ, 19 квітня 2019 р.)» (2019), Мирошниченко И. «Старобельщина — жемчужина Приайдарья» (2011); історична праця «Городскія поселенія въ Россійской имперіи» (1861) та ін., у яких відображено луганську ойконімію сьогодення і подано багато історичних та археологічних відомостей про населені пункти цієї області, про час та умови їх заснування.

Стосовно освоєння території Луганщини, наголосимо, що цей регіон був заселений людьми ще за часів раннього палеоліту, про що свідчать численні археологічні пам'ятки. Чимало таких знахідок виявлено поблизу населених пунктів Луганщини: с-ще *Петрівка* (нині — *Петропавлівка*), с. *Колесниківка* (Станично-Луганськ. р-ну)¹, с. *Весёла Горá*², с. *Крїмське* (Слов'яносербськ. р-ну), с. *Райгородка*, с. *Смолянинове* (Новоайдарськ. р-ну), с. *Городище* (Перевальськ. р-ну), с-ще *Ніжня Дувánка* (Сватівськ. р-ну), с-ща *Борівське*, *Комишуваха* (Попаснянськ. р-ну), с. *Нещерéтове* (Білокуракинськ. р-ну), с. *Підгóрівка* (Старобільськ. р-ну), м. *Луганськ* та ін.

Упродовж Х—XIV ст. територія Луганської області була заселена різними кочовими народами. Про цей період в історії Луганщини свідчать курганні поховання та кам'яні баби, установлені на курганах та висотах (ІМСУ Луг., с. 12). Перебування на цій території протягом такого тривалого історичного періоду тюркськомовних племен не минуло безслідно, що зафіксовано в назвах деяких місцевих водних об'єктів, які мають генетично тюркське походження. Зауважимо, що ці гідроніми згодом трансонімізува-

¹ За адміністративно-територіальним устроєм 2012 року.

² Місце наголосу в ойконімах подаємо здебільшого за ІМСУ Луг. (див.: «Умовні скорочення») або за різноманітними інтернет-ресурсами.

лися на відповідні контактні поселення часто без будь-яких дериваційних доповнень. Ідеться про такі назви річок, як: *Айдар* (1503 р.), *Деркул* (*Доркул*) (1571 р.), *Євсюг* (*Євсуг*) (1571 р.) — усі л. Сіверського Дінця, *Ковсуг* (1766 р.) л. Євсугу л. Сіверського Дінця, *Кундрюча* (1639 р.) п. Сіверського Дінця, *Міус* (1489 р., упадає до Міуського лиману) (СГУ, с. 20, 167—168, 191, 301—302, 366; Масенко, 1981, с. 162, 164, 166, 167, 168, 259).

Елементи тюркської антропонімії також простежуємо в основах окремих назв населених пунктів цієї області. Передусім це ойконіми *Батір* (1946 р.) < антропоніма *Батыр* < тат. *batyr* ~ *batur* < монг. *bahadur* ‘хоробрий, герой, силач’ (Баскаков, с. 14); *Тамара* (1936 р.) < антропоніма *Томар* < або від тюрк. *tumar* ‘рід намиста, яке висить на грудях і шиї, амулет, футляр із талісманом; згорток у трубку паперу, пергаменту’, або від тюрк. *tatur* ‘корінь, жила, кровоносна судина’, перен. ‘друг, приятель’ (там само, с. 219—220). Зазначимо, що ці назви поселень не мають дериваційних ознак посесивності.

Історія ойконімікону Луганської області (мова йде про назви населених пунктів станом на 01.01.2012 року, куди входять 928 поселень) порівняно складна й неоднозначна. Так, перші із задокументованих історичних відомостей, доступних нині, сягають приблизно XVI ст. У цей період було засновано такі населені пункти, як с-ще *Білогорівка* (Попаснянськ. р-н), м. *Старобільськ* (історично — слоб. [*Більська*] / слоб. [*Бельська*], [*Белянське*], [*Бельське*], слоб. [*Стара Біла*], [*Старо-Біла*] та ін.; цит. за: ІМСУ Луг., с. 842—844; Высоцкий, 2003, с. 173) і с-ще *Чорнушине* (історично — *Чернушене*; Перевальськ. р-н).

Мотиваційна характеристика твірних основ назв перших луганських поселень проста. Ойконім *Білогорівка* — наслідок лексикалізації та онімізації словосполучення прикметника *біла* та іменника *гора* (ойконім мотивований особливостями місцевого рельєфу) (Высоцкий, 2003, с. 119). Сучасна назва нп *Старобільськ* (як і її історичні ойконімоформи: містечко [*Бельск*], 1599—1600 рр. (Мирошніченко, 2011, с. 8); [*Белянське*], [*Бельське*], 1703 р. (цит. за: ІМСУ Луг., с. 843); слоб. [*Стара Біла*], слоб. [*Старо-Біла*], 1732 р. (цит. за: ІМСУ Луг., с. 843—844; Высоцкий, 2003, с. 173) похідні від суміжного гідроніма *Біла* та означення *Стара*, ужитого у функції диференціації (пор., наприклад, назву *Новобіла* в сусідньому Новопсковськ. р-ні). Ойконім *Чорнушине* (пор. станція *Чернушене*, 1918 р.; Верховод, 2019, с. 85), на думку В.І. Висоцького, також генетично пов’язаний із місцевим гідронімом *Чорнуха* — назва ріки (Высоцкий, 2003, с. 115). Проте цю думку вважаємо сумнівною, оскільки ойконіми з посесивним суфіксом *-ин-* зазвичай мотивовані відповідними антропонімами, пор., наприклад, сучасне луганське прізвище *Чорнуха* (ІМСУ Луг., с. 223).

Отже, найдавніші три населені пункти Луганщини мали типову для таких хронологічно ранніх назв поселень мотивацію, а саме: особливості місцевого ландшафту та результат трансонімізації тих же місцевих або суміжних назв водних об’єктів — найстійкіших щодо змін або перейменувань онімів, які вирізняються з-поміж інших топонімів «стабільністю впродовж тривалого періоду» (Вербич, 2017, с. 6).

У XVI—XVII ст. у неспокійному житті України і особливо її східних регіонів та в прилеглому до її кордонів Московському царстві відбувалися різноманітні історичні події, унаслідок яких Московія, щоб захистити свої південні кордони, почала будувати сторожові фортеці і укріплені лінії. Це були захисні військові пункти вздовж берегів Сіверського Дінця, Айдару, Євсугу, Деркулу та інших водних об'єктів, які могли слугувати природними перешкодами для просування ворогів. Зауважимо, що у другій половині XVII ст. через цей український регіон на річці Сіверському Дінці [через нинішні населені пункти *Чорнушине* і *Красний Кут*] проходив таємний козацький шлях із Запорізької Січі на Дон. Саме тоді постали такі військові городки, як *Свѣтове* на річці Красній, *Петрівка* на річці Євсуг, *Шульгінка* і *Білолуг* на річці Айдар, а також багато інших населених пунктів, заснованих українськими і російськими селянами-втікачами, які й освоювали цей край (ІМСУ Луг., с. 13). У XVII ст. на території сучасної Луганської області постало 76 населених пунктів; у XVIII ст. кількість новостворених поселень збільшилася на 304 одиниці; у XIX ст. на 130 нових населених пунктів стало більше, а у XX ст. побільшало ще на 415 нових поселень, що є найбільшою кількістю новоутворених населених пунктів цієї області в межах одного століття.

Диференційний поділ ойконімікону Луганщини на відантропонімний і невідантропонімний дав змогу простежити продуктивність використаних загальних і власних назв та системні зв'язки в топонімотворенні, з'ясувати історичні чинники, що послугували для його утворення і закріплення за тим чи тим географічним об'єктом. Аналіз назв населених пунктів Луганщини також уможливив виявити їхню мотивацію та словотвірні моделі ойконімотворення досліджуваного регіону України.

Найбільшу кількість відантропонімних ойконімів Луганщини становлять назви населених пунктів, твірними основами для яких стали власні чоловічі імена, їхні варіанти, прізвиська і прізвища, оформлені відповідними суфіксами, такими як *-ов* (*-ов-а*, *-ов-е*), *-ев* (*-ев-а*, *-ев-е*), *-ин*, *-ів-к-а* / *-їв-к-а*, а також деривати у формі множини на *-и*.

Дохристиянські, християнські чоловічі імена, прізвиська і прізвища слугували основою для утворення таких ойконімів: *Андріївка* (Сорокинськ. р-н) < імені місцевого землевласника і засновника села *Андрія* Бабина (Высоцкий, 2003, с. 49); *Бабичеве* (Троїцьк. р-н) < прізвища першопоселенця *Бабичева* (Высоцкий, 2003, с. 188); *Бондареве* (Старобільськ. р-н) < антропоніма *Бондар* (ІМСУ Луг., с. 936); *Валуйки* (Старобільськ. р-н) < антропоніма *Валуйка* (-о), пор., наприклад, сучасне прізвище укр. *Валуйко* (Романенко, 2004, с. 44); *Вівчарове* (Троїцьк. р-н) < прізвища першопоселенця *Вівчарова* (Высоцкий, 2003, с. 190); *Вовкодаєве* (Новоайдарськ. р-н) < антропоніма **Вовкодай*³; *Голубівка* (Кремінськ. р-н) < прізвища місцевого землевласни-

³ До типологічно споріднених антропонімів додамо ще такі прізвища, як-от: ст.-укр. *Вовкогін* (Худаш, с. 217), укр. *Вовкобой* (ОУС, с. 400), *Вовкодав* (ІМСУ Луг., с. 837; КСУР 2, с. 140), (вторинні на *-ев* та *-ов*) рос. *Волкодаев* (Высоцкий, 2003, с. 53) < **Волкодай*, *Волкогонов* (Голод., с. 150) < **Волкогон* та ін.

ка *Голуба* (Высоцкий, 2003, с. 60); *Донцівка* (Новопсковськ. р-н) < від антропоніма *Донець*, пор., наприклад, сучасне прізвище укр. *Донець* (Holutiak, s. 154)⁴; *Золотарівка* (Станично-Луганськ. р-н) < прізвища місцевого землевласника *Золотарьова* (Высоцкий, 2003, с. 172); *Іванівка* (Антрацитівськ. р-н) < від імені генерал-майора і засновника поселення *Івана Штерича* (Высоцкий, 2003, с. 13) та ін. — усього 333 назви (26 %) ⁵. Зауважимо, що з-поміж відантропонімічних ойконімів Луганщини найбільше саме тих номенів, основи яких постали від відпрізвиськових власних особових назв. Такі топоніми вирізняються здебільшого не тільки хронологійними, а й морфологійними та фонетичними особливостями. До того ж, чимало особових назв, твірних для аналізованого ойконімікону, заслуговують на окремі студії зі спеціальними етимологічними коментарями (наприклад прізвище *Тев'яшов* > нп *Тов'яшів* (нині — *Горіхове*; Новопсковськ. р-ну); прізвище *Трембач* > нп *Трембачеве* Новопсковськ. р-ну; прізвище *Шимишинов* > нп *Шимишинівка* Лутугинськ. р-ну та ін.).

Жіночих особових назв в ойконіміконі Луганської області засвідчено значно менше — 27 ойконімів (2 %). Це такі найменування поселень: *Варварівка* (Кремінськ. р-н) < жіночого імені *Варвара* (Высоцкий, 2003, с. 59); *Ганнівка* (Антрацитівськ. р-н) < імені місцевої землевласниці *Анни Янович* (Высоцкий, 2003, с. 18); *Дарівка* (Довжанськ. р-н) < імені дружини власника землі генерал-майора Г. Луковкіна — *Дарі* Василівни Луковкіної (Высоцкий, 2003, с. 146); *Ірміно* (Луганськ. р-н) < імені доньки колишнього власника місцевої шахти *Ірми* (Ірміно); *Лоськине* (нині — *Леськине*; Антрацитівськ. р-н) < варіанта жіночого імені *Лоська* < *Лося* < *Ларіса* (Трійняк, с. 190); *Марівка* (Довжанськ. р-н) < імені дочки місцевого землевласника А. Луковкіна — *Марії* (Высоцкий, 2003, с. 146) і под.

Зауважимо, що в ойконіміконі досліджуваного східноукраїнського регіону взагалі немає утворень на *-ів-ц-і* / *-їв-ц-і* та *-ич-і*, не кажучи вже про таку давню топонімну модель, як утворення на **-їб*, яких чимало зафіксовано, наприклад, на західноукраїнських теренах, зокрема на Івано-Франківщині та Львівщині.

Про онімізацію катойконімів луганського ойконімікону свідчить формант *-ан-и* — нп *Ольшани* (нині — *Вільшани*; Троїцьк. р-н), пор., наприклад, *ольшани* (= *вільшани*) — назва мешканців за місцем їх проживання, тобто у *вільховому* лісі ⁶.

Значна кількість назв населених пунктів досліджуваного регіону — пропріальні невідантропонімічні деривати, мотивовані апелятивами, місцевими чи суміжними мікротопонімами, гідронімами, назвами інших поселень, найменуваннями місцевих храмів і релігійних свят, назвами різноманітних

⁴ В.І. Висоцький вважає, що ойконім *Донцівка* — похідне суфіксальне утворення від катойконіма *донці* 'вихідці з Дону' (Высоцкий, 2003, с. 98).

⁵ До уваги беремо також усі перейменування населених пунктів, яких у цьому регіоні засвідчено в більшості поселень.

⁶ Топонімна модель на зразок *Берестяни*, *Бужани*, *Долиняни*, *Лужани*, *Озеряни*, *Поляни* і под.

військових угруповань, що за певних обставин змушені були дислокуватися на території цієї області.

Відапелятивні онімні утворення (в основі яких — різноманітні загальні назви, переважно географічні номенклатурні терміни) становлять значну частину ойконімікону Луганщини, усього 99 назв (7,6 %). Особливості місцевого ландшафту відбито в таких назвах поселень: *Антрацит* (Антрацитівськ. р-н) — ойконім пов'язаний із місцевими покладами антрациту (ІМСУ Луг., с. 125; Высоцкий, 2003, с. 10—11); *Водоток* (Сорокинськ. р-н) — відапелятивне похідне, генетично пов'язане зі спорідненим географічним терміном *водостік* 'спадисте місце на поверхні землі для стікання води; рів, канава' (СУМ I, с. 722); *Лиман* (Старобільськ. р-н) < географічного апелятива *лимán* 'затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря, іноді багате на грязі з лікувальними властивостями' (СУМ IV, с. 485) (зауважимо, що село розміщене на лимані р. Айдар); *Поріччя* (Сорокинськ. р-н) < апелятива *поріччя* 'місцевість уздовж течії річки' (СУМ VII, с. 263); *Пристин* (нині — *Пристине*; Кремінськ. р-н) < апелятива *пристин* 'прямовисний берег ріки', оскільки населений пункт розміщений на берегах р. Борова (Высоцкий, 2003, с. 61); пор. ще укр. (харк.) *пристін* 'стрімкий берег ріки' (Грінченко 3, с. 442), діал. (сх.-слобож.) *пристін* 'дуже крутий схил' (СУСГ, с. 299), рос. *прыстин* 'крутий берег ріки; берегові урвища' (Мурзаев, с. 315) та ін.; *Роздоля* (історично — *Копані*; Біловодськ. р-н) < апелятива *роздóлля* 'широка низовина, долина' (Грінченко 4, с. 43), діал. (сх.-слобож.) *розд́лля* 'широка низина' (СУСГ, с. 316); *Толоківка* (Старобільськ. р-н) — пов'язане, на думку В.І. Висоцького, зі словом *толока* 'розміщування глини і соломи для обмазування житла' (Высоцкий, 2003, с. 179); *Узлісся* (Біловодськ. р-н) — лексико-семантичне утворення від географічного терміна *узлісся* 'узлісок', оскільки колись навколо села було багато лісів (Высоцкий, 2003, с. 29), пор. ще *узлісся* 'смуга на краю лісу' (СУМ X, с. 408) та ін.

Низку відапелятивних ойконімів Луганської області утворено внаслідок онімізації відповідних географічних термінів у формі множини. На таку форму вказують здебільшого конкретні формальні показники — фіналі *-и* та *-і*: *Байрачки* (Перевальськ. р-н) < апелятива *байрак* у зменш. формі мн., пор., наприклад, укр. *байра́к* 'ліс у яру, в долині або яр, порослий лісом, чагарником' (СУМ I, с. 91), діал. (сх.-слобож.) *байра́к* 'ліс', 'глибока довга западина зі стрімкими берегами, вибоїна від дії талих вод' (СУСГ, с. 23); *Містки* (Сватівськ. р-н) < апелятива *місток* < зменш. до *міст* у формі мн. — 'споруда для переїзду або переходу через річку, залізницю, яр' (СУМ IV, с. 749); *Солонці* (Троїцьк. р-н) < апелятива *солонéць* у формі мн. — 'грунт, що утворюється із солончаку в результаті вимивання з верхніх шарів водорозчинних солей', 'ділянка ґрунту із джерелом солоної води' (СУМ IX, с. 450—451) — мотивація пов'язана з особливостями місцевого рельєфу (Высоцкий, 2003, с. 189) тощо.

Часто відапелятивні назви поселень досліджуваної території складаються з двох онімних частин. Такі найменування мають переважно топонімні аналоги без ад'єктивного компонента: *Зелений Курган* (Антрацитівськ. р-н) — *Курган* (Антрацитівськ. р-н) ~ апелятивом *курга́н* 'насип

над стародавньою могилою', 'у старі часи — високий земляний насип при дорозі, на кордоні і т. ін.', 'горб, гірка, що нагадують насип' (СУМ IV, с. 406—407); *Черкаський Брід* (нині — *Зимогір'я*; Слов'яносербськ. р-н) — *Брід* ~ апелятивом *брід* 'місце переходу ріки вбрід (мова про р. Лугань)' (Высоцкий, 2003, с. 152) та ін.

119 ойконімів Луганської області (9 %) мотивовані назвами контактних водних об'єктів. Оскільки цей топонімний клас — один із найдавніших і найстабільніших, то ця особливість властива й відповідним ойконімам. Найменування суміжних водних об'єктів ставали не тільки твірними основами місцевих ойконімів, пор. назви поселень: *Борівське* [історично *[Нове Борівське]* і *[Старе Борівське]* (Попаснянськ. р-н) — назви двох суміжних містечок; цит. за: (ІМСУ Луг., с. 475; Высоцкий, 2003, с. 148)] — від р. *Борова* (Высоцкий, 2003, с. 148)⁷; *Деркульське* (Станично-Луганськ. р-н) — від р. *Деркул* (Высоцкий, 2003, с. 172); *Міусінськ* (Луг.) — від р. *Міус* (Высоцкий, 2003, с. 54); *Луганськ* — від р. *Лугань* (Высоцкий, 2003, с. 7) тощо, а й переходили на них без змін унаслідок трансонімізації [наприклад, *Біла* (нині — *Городище*; Перевальськ. р-н), *Євсуг* (Біловодськ. р-н), *Кам'янка* (Новопсковськ. р-н), *Кондрюче*, *Кундрюче* (Довжанськ. р-н) та ін.].

Назви населених пунктів, утворені від місцевих (а іноді й суміжних) мікротопонімів, становлять вагомий пласт в ойконіміконі Луганської області (ця група найменувань поселень охоплює 117 назв, близько 9 %). Сюди належать такі ойконіми, як: *Вишневе* (історично — х. *Вишневий*; Старобільськ. р-н) < назви балки *Яр Вишневий* (Высоцкий, 2003, с. 175); *Водянолипове* (історично — х. *[Водяно-Липовий]*; Міловськ. р-н) < назви балки *Водянолипова* (Высоцкий, 2003, с. 86); *Оріховий* та сучасна назва *Горіхова Балка* (Сорокинськ. р-н) < назви місцевої балки *Оріхова* (Высоцкий, 2003, с. 46); *Жолобок* (Слов'яносербськ. р-н) < назви балки *Жолобок* (Высоцкий, 2003, с. 155); *Земляне* (Слов'яносербськ. р-н) < назви балки *Земляна* (Высоцкий, 2003, с. 158); *Ящикове* (Перевальськ. р-н) < назви яру *Ящиків* (Высоцкий, 2003, с. 115—116) та ін.

З-поміж ойконімів Луганської області засвідчено ті, які мотивовані іншою контактною або суміжною назвою поселення. Відзначимо, що цей спосіб утворення найменувань поселень вирізняється на Луганщині значною продуктивністю. До таких утворень зараховуємо ойконіми: *Багачка* (Троїцьк. р-ну) — назва поселення пов'язана з ойконімом *Велика Багачка* — село Полтавської губернії, звідки прибули сюди селяни-переселенці (Высоцкий, 2003, с. 186); *Ізюм* (нині — *Алмазна*; Луг.) — трансонімізований селянами-переселенцями з *Ізюмського* повіту Харківської губернії (Высоцкий, 2003, с. 184); *Лисичанський* (Попаснянськ. р-ну) — від ойконіма *Лисичанськ* (Луг.); *Новоборовиці* (історично — *Ново-Боровиці*; Довжанськ. р-ну) — назва села трансонімізована селянами-переселенцями із с. *Боровиці* Київської губернії (ІМСУ Луг., с. 771) і под.

⁷ На нашу думку, зв'язок ойконіма з апелятивом рос. *боров* 'дика свиня' малоімовірний (Высоцкий, 2003, с. 148).

Серед ойконімікону Луганської області зафіксовано 40 назв поселень (3 %), мотиваторами для яких стали назви здебільшого місцевих храмів або назви християнських свят. Зауважимо, що в кожній області України є такі ойконімні утворення, проте в різній кількості. На нашу думку, на Луганщині засвідчено багато цих найменувань поселень, тому що регіон порівняно пізно заселений і зв'язок назви поселення з місцевою церквою — типове явище для таких населених пунктів. До цієї ойконімної групи зараховуємо оніми: *Благовіщенка* (історично — х. *Благовіщенський*; Станично-Луганськ. р-н; поч. XIX ст.) — від назви християнського святого *Благовіщення* (Высоцкий, 2003, с. 170); *Богородицьке* (історично — х. *Богородицький*; Троїцьк. р-н; кін. XVIII ст.) — від назви християнського святого *Покрови Пресвятої Богородиці* (Высоцкий, 2003, с. 190); *Дмитрівка* (історично — *Капітанове*; Новоайдарськ. р-н; XVIII ст.) — від назви місцевого храму *Святого Дмитрія* (Высоцкий, 2003, с. 91); *Миколаївка* (Довжанськ. р-н; 1880 р.) — від назви християнського святого *Святого Миколая* (Высоцкий, 2003, с. 145); *Троїцьке* (Попаснянськ. р-н; кін. XVIII ст.) як і *Троїцьке* (історично — х. *Троїцький*; Перевальськ. р-н; 70-ті роки XVIII ст.) — від назви християнського святого *Святої Трійці* (Высоцкий, 2003, с. 111, 125) і под.

Назви 19 населених пунктів (1,5 %) Луганської області пов'язані з військовою тематикою, бо їхніми мотиваторами стала спеціальна військова лексика. Водночас зауважимо, що в середині XVIII ст. регіон сучасної Луганщини був малозаселеним, що й використовувала Російська імперія для реалізації своєї мети — будувати там своєрідні захисні рубежі відповідно до проєкту «Слов'яносербія» (т. зв. автономна область між рр. Бахмут і Лугань, 1753 р.), а також утворювати різноманітні військові угруповання під назвами: *рота* [оскільки територія нинішньої Луганщини була поділена на військові округи, кожен з яких займала одна *рота* пішого або кінного полку], *сотня* [бо північна й західна частини Луганщини в давнину належали до Слобідських козацьких полків, у яких адміністративною одиницею була *сотня*], *юрт* і *станція* [оскільки східну та південну частини Луганщини в давнину контролювало Військо Донське, то там замість рот чи сотень використовували терміни *станція* та *юрт*].

До «військових» ойконімів зараховуємо назви таких населених пунктів: *Верхня Сотня* (нині — *Велика Чернігівка*; Станично-Луганськ. р-н; II пол. XVIII ст.) — тут раніше були розквартировані військові підрозділи (Высоцкий, 2003, с. 163); *3-тя сотня* або *Третя Сотня* (нині — *Сотенне*; Станично-Луганськ. р-н; середина XVIII ст.) — пов'язані з назвою місцевої військової сотні, яка раніше тут дислокувалася; *Перша слобода 2-ї поселенської волості Куп'янського округу Українського військового поселення* або *Перша слобода 2-ї поселенської волості Куп'янського військового поселення* (нині — *Ніжня Дуванка*; Сватівськ. р-н; 30-ті роки XVIII ст.) — у селищі був розквартирований ескадрон Катеринославського кірасирського полку (ІМСУ Луг., с. 732); *Дев'ята Рота* (нині — *Жовте*; Слов'яносербськ. р-н; 1700 р.) — від назви *9-ї роти Бахмутського гусарського полку*, який був тут розквартирований (ІМСУ Луг., с. 813; Высоцкий, 2003, с. 156); *Дванадця-*

та Рота (нині — *Хороще*; Слов'яносербськ. р-н; II пол. XVIII ст.) — раніше на цій території були розміщені військові сербські полки (ІМСУ Луг., с. 815); *Кубанський Юрт*, його варіант *Кабанний Юрт* (нині — *Красноріченське*; Кременськ. р-н; кін. XVII — поч. XVIII ст.), як і ойконім *Ново-Краснянський Юрт* (нині — *Новокраснянка*; Кременськ. р-н; кін. XVII ст.) — стрижневий компонент у цих ойконімах *Юрт* мотивований відповідним апелятивом, пор., наприклад, рос. *юрть* 'володіння, область, земля, держава', 'козацька станиця, з усіма її землями і населенням', 'волесть, округ', 'хутір із землею', 'дім, двір, житло' (Даль IV, с. 690), діал. (донськ.) *юрт* 'об'єднання кількох станиць із їхніми земельними наділами й угіддями', 'земельні та водні угіддя однієї станиці' (БТСДК, с. 601) тощо; *Станиця Новоайдарська* (нині — *Новоайдар*; Новоайдарськ. р-н; II пол. XVII ст.) і *Станиця Луганська* (Станично-Луганськ. р-н; XVII ст.) — стрижневий компонент *Станиця* в ойконімах мотивований апелятивом *станція*, пор., наприклад, укр. *станіція* 'у дореволюційній Росії і на Східній Україні — адміністративно-територіальна одиниця, до складу якої входило одне чи кілька козацьких поселень' (СУМ IX, с. 645).

На території Луганської області зафіксовано 140 ойконімів (10,8 %), які мають особливе походження, оскільки ці топоніми надзвичайно пізні і, як наслідок, пов'язані з радянською ідеологією або ж узагалі їх називають «штучними», що, як засвідчує фактичний матеріал, є типовим для Сходу та Півдня України. Дослідники, які вивчали проблеми перейменувань, зазначали, що причиною перейменування населених пунктів було бажання ввести нову назву для відбиття ідей, імен та понять нового ладу. Однак часто перейменовують «нейтральні» назви: одні з них помилково зараховують до розряду неприйнятних, інші керуються тим, щоб замінити назву новою — з новим ідеологічним змістом. Іноді наслідком цього ставали перейменування населених пунктів на фонетично близькі, а то й цілком інші ойконімоформи, пор., наприклад, такі населені пункти: *Веселий*, 1918 р. (нині — *Веселе*; Марківськ. р-н); *Веселий*, XIX ст. (нині — *Веселе*; Старобільськ. р-н); *Відділ Першотравневого молоко-радгосту*, 1946 р. / *Відділення Першотравневого молокорадгосту*, до 1951 р. / *Радгостний*, 1968 р. (нині — *Малокалинове*; Сорокинськ. р-н); *Калинівський*, XIX ст. (нині — *Весняне*; Слов'яносербськ. р-н); *Ворошиловськ*, *Комунарськ*, 1895 р. (нині — *Алчевськ*; Перевальськ. р-н); *Красноармійське*, 1930—1946 рр. (нині — *Мірне*; Білокуракинськ. р-н); *Селище 3-го відділення радгосту «Забійник»*, 30-ті роки XX ст. (нині — *Дружба*; Попаснянськ. р-н); *Ворошилове*, *Ворошиловка*, 1927 р. (нині — *Дружне*; Сорокинськ. р-н); *Енгельсове*, 1923 р. (нині — *Бурян*); *Жовтневий*, 1946 р. (нині — *Джерельне*; Троїцьк. р-н); *Селище шахти Центросоюз*, до 1943 р. / *Селище імені 25-річчя ВЛКСМ*, 1943—1954 рр. / *Комсомольський*, 1968 р. (нині — *Дубове*; Довжанськ. р-н); *Паризька Комуна*, 1924 р. / *Селище ім. Паризької Комуни*, 1938 р. (нині — *Перевальськ*; Перевальськ. р-н); *Червона Діброва*, 1946 р. (нині — *Діброва*; Кременськ. р-н); *Червоногвардійське*, 1965 р. (нині — *Криничанське*; Слов'яносербськ. р-н) та ін.

Із-поміж ойконімікону Луганщини виокремлюємо назви населених пунктів, які, на нашу думку, мають кілька альтернативних варіантів моти-

вації. Наприклад, ойконім *Березівка* (Новопсковськ., Троїцьк. р-ни) кваліфікуємо як: 1) мотивований потенційним (контактним) (мікро)топонімом *Березів* (-ов-а, -ов-е, -ов-ий) + суфікс -к-; 2) результат онімізації апелятива *березівка*, пор., зокрема, діал. (кіровогр.) *березівка*, *березівка* 'березовий ліс' (СНГТК, с. 24). Двоєке пояснення можуть мати також назви луганських поселень на зразок *Олександрівка* (Новоайдарськ., Станично-Луганськ. р-ни), наприклад: 1) дериват на -к-а від потенційного (суміжного) (мікро)топоніма **Олександрів* (-ов-а, -ов-е); 2) суфіксальне утворення на -ів-к-а від поширеного чоловічого імені *Олександр*.

За нашими підрахунками, до цієї групи уналежнюємо 139 ойконімів (10,7 %). Це такі найменування поселень, як-от: *Ананівка* (1946 р., Довжанськ. р-н), *Андріївка* (1946 р., Сватівськ. р-н), *Валіївка* (1946 р., Со рокинськ. р-н), *Власівка* (1946 р., Сорокинськ. р-н), *Геївка* (1968 р., Станично-Луганськ. р-н), *Греківка* (1946 р., історично — х. *Петрівський*, Кременськ. р-н), *Дубовівка* (1946 р., Старобільськ. р-н), *Житлівка* (1946 р., Кременськ. р-н), *Зоринівка* (1878 р., Міловськ. р-н), *Ноздрівка* (1946 р., Біловодськ. р-н), *Сергіївка* (1946 р., Сватівськ. р-н), *Стельмахівка* (1968 р., Сватівськ. р-н), *Суровцівка* (1946 р., історично — х. *Сурівцівка*, Кременськ. р-н), *Царівка* (30-ті роки XX ст., Троїцьк. р-н) та ін.

До «неясних» назв населених пунктів, тобто таких, у яких незрозуміла семантика, а отже, невідоме походження самого оніма, належить 8 ойконімів (0,6 %). Ми свідомі того, що це кількість топонімів станом на сьогодні і згодом буде можливість пояснити й ці ойконіми, оскільки з'являтимуться нові історичні, краєзнавчі дослідження Луганщини, у яких можуть бути певні підказки на прикладі мікротопонімів, мікрогідронімів тощо. Отже, до назв із затемненою семантикою ми зараховуємо такі луганські ойконіми: *Баишчевич* (може, похідне від антропоніма; 1954 р.); *Валяннівськ* (1928 р.); *Вискрива* (1906 р.; нині — *Вискрива*); *Габун* (1946 р.); *Еротейдівка* (60-ті роки XX ст.; нині — *Сонячне*); *Каишкарне* (1946 р.); *Козарик* (1891 р.) і *Шапран*⁸ (1946 р.).

Проаналізувавши мотивацію ойконімікону Луганської області, можемо зробити такі висновки:

1. Дослідження всіх найменувань поселень цього регіону дало змогу з'ясувати лінгвістичні особливості й природу механізму топонімотворення зазначеного східноукраїнського регіону. Творення цих назв відбувалося переважно за типовими давньоукраїнськими моделями топонімного словотвору. Про східнослов'янський, насамперед український, характер ойко-

⁸ Вочевидь, походження назви поселення *Шапран* доцільно аналізувати в її генетичному зв'язку з ідентичним фітонімом, пор., наприклад, укр. *шапран* 'росл. *Crocus* L.', 'багаторічна трав'яна рослина родини півникових переважно з оранжево-жовтими квітами' (СУМ XI, с. 409, 422). Щодо цього наведемо типологічно споріднені найменування поселень, тобто ті, в основі яких лежать назви рослин (можливо, таке становлення ойконімів відбулося через (мікро)топонімне посередництво), наприклад: *Журавець* (Волинськ. обл.) (~ укр. *журавець* 'росл. *Hypericum perforatum* L.'; Грінченко 1, с. 492), *Люцерна* (Запорізьк. обл.) (~ укр. *люцерна* 'цінна кормова багаторічна трав'яниста рослина родини бобових'; СУМ IV, с. 575), *Ясенець* (2 фіксації; Житомирськ. і Рівненськ. обл.) (~ укр. *ясенець* 'росл. *Dictamnus Fraxinella* L.'; Грінченко 4, с. 543) (АТП, с. 53, 185, 207, 446) та ін.

німної деривації свідчить низка луганських ойконімів, які не вирізняються значущою хронологією давністю, такою, як, наприклад, західноукраїнський ойконімікон Львівщини та Івано-Франківщини.

2. Твірні основи топонімів Луганщини виділяються лексичною й граматичною неоднорідністю. Усі назви поселень області семантично диференційовано на відантропонімі (в основах яких засвідчені власні особові назви) та невідантропонімі (відтопонімі, відгідронімі та відапелятивні). Такий семантичний поділ ойконімів дав змогу правильно кваліфікувати й пояснювати твірні основи досліджуваних найменувань.

3. Серед відантропонімічних ойконімів значну частину становлять ті, твірні основи яких постали від власних чоловічих і жіночих імен, а також прізвищ і прізвищ. Здебільшого такі топоніми вирізняються не тільки хронологічними, а й морфологічними та фонетичними особливостями.

4. Утворення значної частини топонімів, похідних від особових назв прізвищового походження, випереджає в часі, наприклад, ті назви поселень, які мотивовані християнськими іменами. Наголосимо, що часто буває нелегко зробити лексико-семантичну характеристику цих ойконімів, оскільки чимало антропонімів, які лежать у їхній основі, цілком правомірно можемо зараховувати до власних особових назв дохристиянського періоду.

5. В ойконіміконі Луганщини наявні назви поселень, для мотивації яких із лінгвістичного погляду припустимі два-три потенційних варіанти. Для таких топонімів теоретично вірогідний зв'язок як із певною особою назвою, так і з відповідним (часто контактним) (мікро)топонімом або ж безпосередньо конкретним апелятивом.

6. Значну групу становлять назви населених пунктів з ідеологічними підтекстами та штучні утворення, які зазвичай виникали пізно й без усіляких виправдань щодо цього мотивації.

7. Деякі сучасні ойконіми Луганської області потребують виправлень, оскільки, на жаль, не відповідають стандартам державної мови, правопису та культури української мови [наприклад: с. *Наугольне* (поч. XIX ст.; Сватівськ. р-н); *Прохладне* (1946 р.; Довжанськ. р-н); с. *Трьохізбенка* (I пол. XVII ст.; Слово'яносербськ. р-н); *Южна Ломуватка* (1953 р.; Перевальськ. р-н) та ін.].

Отже, проведений аналіз мотивації найменувань населених пунктів Луганської області дав можливість констатувати, що система назв поселень цієї території — це успадковане з давнини своєрідне і водночас органічне явище для української мови, яке постало на східнослов'янській мовній основі (здебільшого завдяки місцевим говорам) за спільнослов'янськими топонімічними моделями.

Список скорочень: діал. — діалектний; донськ. — донський; л. — ліва притока; м. — місто; мн. — множина; монг. — монгольська; нп — населений пункт; назва поселення; обл. — область; п. — права притока; перен. — переносний; р. — річка; рік; р-н — район; рос. — російська; рр. — ріки; роки; с. — село; слоб. — слобода; ст.-укр. — староукраїнська; сх.-слобож. — східнослобожанський; с-ще — селище; тат. — татарська; тюрк. — тюркська; укр. — українська; х. — хутір; харк. — харківський.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АТП — Попівський М.Ф. (ред.). (1947). *Українська РСР: Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 р.* Київ: Українське вид-во політичної літератури.

Баскаков — Баскаков Н.А. (1979). *Русские фамилии тюркского происхождения*. Э.Р. Тенишев (отв. ред.). Москва: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука».

БТСДК — Дегтярев В.И., Кудряшова Р.И., Проценко Б.Н., Сердюкова О.К. (редкол.). (2003). *Большой толковый словарь донского казачества*. Москва: ООО «Издательство АСТ».

Голод — Люта О.Г., Смочко Л.О. (уклад.). (2006). *Голодомор 1932—1933 рр. в Україні (до 70-річчя): бібліографічний покажчик*. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня».

Грінченко — Грінченко Б. (упоряд.). (1907—1909). *Словарь української мови* (т. 1—4). Київ: Видавництво АН УРСР.

Даль — Даль В.И. (1880—1882). *Толковый словарь живого великорусского языка* (2-е изд., испр. и знач. умнож.). (т. I—IV). Санкт-Петербург; Москва: Издание книгопродавца-типографа М.О. Вольфа.

ІМСУ Луг. — Пономаренко Ю.Ф., Бурлаков О.М., Алексєєва Л.І., Бакалов В.К., Вертиков Д.А. та ін. (редкол.). (1968). *Історія міст і сіл Української РСР: Луганська область*. Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР.

Ірміно — Ірміно. *Вікіпедія*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ірміно> (дата звернення: 11.02.2026).

КСУР — Герасимов І.О. (ред.). (2003). *Книга скорботи України: Рівненська область* (т. 1—6). Рівне: ППФ «Волинські обереги».

Мурзаєв — Мурзаєв Э.М. (1984). *Словарь народных географических терминов*. Москва: Мысль.

ОУС — *Офіційна Україна сьогодні*. (2005). 9-те вид. Київ: К.І.С.

СГУ — Непокупний А.П., Стрижак О.С., Цілуйко К.К. (редкол.). (1979). *Словник гідронімів України*. Київ: Наукова думка.

СНГТК — Громко Т.В., Лучик В.В., Поляруш Т.І. (упор.). (1999). *Словник народних географічних термінів Кіровоградщини*. Київ — Кіровоград: РВГІЦ КДПУ.

СУМ — *Словник української мови: в 11 т.* (1970—1980). Київ: Наукова думка.

СУСГ — Волошинова М.О., Глуховцева К.Д., Лєснова В.В., Ніколаєнко І.О., Терновська Т.П., Ужченко В.Д. (уклад.). (2021). *Словник українських східнослов'янських говірок*. 2-ге видання, зі змінами й доповненнями. Київ: Талком.

Трійняк — Трійняк І.І. (2005). *Словник українських імен*. І.М. Желєзняк (відп. ред.). Київ: Довіра.

Худащ — Худащ М.Л. (1977). *З історії української антропонімії*. Київ: Наукова думка.

Holutiak — Holutiak-Hallick S.P. Jr. (1994). *Dictionary of Ukrainian Surnames in the United States*. Georgia: Slavic Onomastic Research Group.

ЛІТЕРАТУРА

- Бучко Д.Г. (1990). *Походження назв населених пунктів Покуття*. Львів: Світ.
 Вербич С.О. (2017). *Гідронімія басейну Дністра*. Луцьк: Видавництво «Терен».
 Верховод І. (2019). Луганщина у спогадах українських військовослужбовців в 1918 р. *Луганщина: краєзнавчі розвідки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Старобільськ, 19 квітня 2019 р.)* (с. 84—88). Старобільськ: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка.

- Высоцкий В.И. (2003). *Исторические аспекты топонимов Луганщины*. 2-е издание, дополн. и перераб. Луганск: Луганский областной отдел Фонда культуры Украины.
- Масенко Л.Т. (1981). Тюрксько-українські взаємозв'язки і паралелі. О.С. Стрижак (відп. ред.), *Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках* (с. 162—180). Київ: Наукова думка.
- Мирошниченко И. (2011). *Старобельщина — жемчужина Приайдарья*. Луганск: ООО «Виртуальная реальность».
- Романенко Ю. (авт.-уклад.). (2004). *Лауреаты України*. Харків: Східно-Український бібліографічний інститут.

Статтю отримано 04.04.2026

Статтю схвалено 26.05.2026

Статтю опубліковано 06.07.2026

REFERENCES

- Buchko, D.H. (1990). *The origin of the names of settlements in Pokuttya*. Lviv: Svit (in Ukrainian).
- Masenko, L.T. (1981). Turkic-Ukrainian Relationships and Parallels. O.S. Stryzhak (Ed.), *Hydronymy of Ukraine in its Interlingual and Interdialectal Connections* (pp. 162—180). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Miroshnichenko, I. (2011). *Starobelshchyna — the pearl of the Aidar River*. Lugansk: ООО “Virtualnaya realnost” (in Russian).
- Romanenko, Yu. (Ed.). (2004). *Laureates of Ukraine*. Kharkiv: Skhidno-Ukrainskyi bibliohra-fichnyi instytut (in Ukrainian).
- Verbych, S.O. (2017). *Hydronymy of the Dniester basin*. Lutsk: Vydavnytstvo “Teren” (in Ukrainian).
- Verkhovod, I. (2019). Luhansk region in the memories of Ukrainian military personnel in 1918. *Luhansk region: local history exploration: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Starobilsk, April 19, 2019)* (pp. 84—88). Starobilsk: Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka (in Ukrainian).
- Visotskii, V.I. (2003). *Historical aspects of toponyms of Luhansk region*. 2nd ed., supplemented and revised. Lugansk: Luganskii oblastnoi otdel Fonda kulturi Ukraini (in Russian).

Received 04.04.2026

Revised 26.05.2026

Accepted 06.07.2026

Vasyl Yatsiy, Candidate of Sciences in Philology, Senior Researcher
in the Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: jatsiy@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-3691-2154>

MOTIVATION OF THE NAMES OF SETTLEMENT PLACES IN LUHANSK REGION

The article is devoted to the linguistic analysis (with etymological techniques) of historical and modern names of settlements (along with their variants) of the Luhansk region as of 2012. Based on the material of documented fixations of oikonyms of the studied administrative region of Eastern Ukraine, both the motivational basis for all the names of Luhansk settlements and the nature of local oikonym formation were traced; the typicality / untypicality of the toponymic models used in one of the Eastern Ukrainian oikonyms was determined. The study of all the names of settlements in this region allowed us to see the linguistic features and the nature of the mechanism of toponym formation in the Luhansk region. The final results of the analysis confirm that the creation of names of settlements took place mainly according to

typical Old Ukrainian models of toponymic word formation. All names of settlements in the region are clearly subject to semantic differentiation into anthroponymic (in the bases of which proper personal names are attested, for example: *Бокове, Вікторівка, Ганнівка, Данилівка, Іванівка, Ковалівка, Литвинове, Пелагіївка* etc.) and non-anthroponymic (toponymic, hydronymic, and appellational, for example: *Байрачки, Гірник, Діброва, Жолобок, Золоте, Калинове, Кам'янка, Новодачне, Плотина, Сизе, Хрустальне, Широкий* etc.). Such semantic division of oikonyms made it possible to correctly qualify and explain the creative bases of the studied names. Some modern oikonyms of the region under consideration require corrections, since, unfortunately, they do not meet the standards of the state language, spelling and culture of the Ukrainian language, for example: the village of *Наугольне* (Svativsk. district), *Прохладне* (Slovyanoserbsk. district), *Южна Ломуватка* (Perevalsk. district) etc.

Keywords: *anthroponym, personal name, appellative, derivate, motivation, toponym, oikonym.*